

АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ ПО ВЪПРОСА ЗА ОТНЕМАНЕ НА СРЕДСТВОТО ЗА ИЗВЪРШВАНЕ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЕТО

доц. д-р Славка Димитрова*
Бургаски свободен университет

CURRENT PROBLEMS ABOUT CONFISCATION OF INSTRUMENTALITIES OF CRIME

Assoc. prof. Slavka Dimitrova
Burgas Free University

Резюме: В статията са анализирани практиката на Европейския съд по правата на човека, Съдът на Европейския съюз в Люксембург и Конституционният съд на Република България по проблемите на принудителното безвъзмездно отнемане в полза на държавата на превозното или преносно средство, послужило за извършване на престъпление, но неприналежащо на дееца.

Ключови думи: средство на престъплението, отнемане в полза на държавата, Директива 2014/42/EU, Европейски съд по правата на човека, Конституционен съд.

Abstract: The article analyzes the case law of the European Court of Human Rights, the Court of Justice of the European Union in Luxembourg and the Constitutional Court of the Republic of Bulgaria on the problems of compulsory confiscation in favor of the state of a vehicle used to commit a crime.

Key words: instrumentalities of crime, confiscation, Directive 2014/42/EU, European Court of Human rights, Court of Justice of the European Union, Constitutional Court of Republic of Bulgaria.

В правната литература е безспорно положението, че наказателноправното въздействие не се свежда само налагането на наказание.¹ В редица случаи целите на наказателното право могат да бъдат постигнати и без да се осъществява изцяло или отчасти наказателната отговорност за извършено престъпление. Наред с типичното развитие на наказателното правоотношение, могат да бъдат използвани и мерките за принуда, които не са наказания напр. принудителни медицински мерки, възпитателни мерки,

* Славка Димитрова е доцент по Наказателно право в Бургаския свободен университет. Славка Димитрова е доцент по наказателно право в Бургаския свободен университет. Автор е на две монографии и на множество публикации по актуални въпроси на българското наказателно право в авторитетни български и чуждестранни издания. Специализирала е в Department of Criminology, Oslo University, Норвегия (2012 г. и 2014 г.) и в Юридическия факултет на Университета в Берген (2015 г. и 2019 г.). Като стипендиант на Японската фондация (2013 г.) и на Japan Society for promotion of Science (2015 г.) има две специализации в Ryukoku University – Япония.

¹ Ненов, И. Наказателно право на Република България. Обща част. Книга втора. ред. А. Стойнов, София: Софи-Р, 1992, с. 232.; Вж. също Груев, Л. Санкционната система по българското наказателно право. София: Сиби, 1997, с. 87-88.

отнемане в полза на държавата на предмета и средството за извършване на престъплението. В по-старата правна литература те са познати като „осигурителни мерки“.² Осигурителните мерки според Н. Долапчиев за разлика от наказанието „не представляват едно зло, а са средство за защита на обществото против проявената чрез едно съставомерно деяние опасност (а не вина, както е при наказанието) на дадено лице.“³ Макар и под условие, Н. Долапчиев причислява към осигурителните мерки отнемането и изтребването на вещи, с които е извършено престъплението (чл. 37, а. 2 от НЗ), обнародването на присъдата (чл.38 от НЗ) и лишаването от права.⁴

В наказателноправната наука няма единство относно единно разбиране и за същността на тези мерки, както и за взаимодействието и съотношението им спрямо наказанието. И. Ненов отнася към тях института на освобождаване от наказателна отговорност и института на освобождаване от изтърпяване на наложено наказание и ги определя като „своеобразни методи на наказателноправно въздействие“, тъй като, според автора, те се осъществяват в рамките на наказателния процес и са свързани със съдържанието на наказателната отговорност, техният наказателноправен характер според него е във всякакво съмнение.⁵ К. Лютов оспорва тази теза, като използва аргумента, че те нямат наказателен характер, тъй като в такива случаи се касае до отказ от наказателноправно въздействие.⁶ Л. Груев споделя по-широкото разбиране. Той използва понятието „мярка“ като „друг вид въздействие, друг вид реакция на извършеното престъпление, която, макар и определена по правила и при предпоставки, съдържащи се в НК или НПК, не е наказание и не притежава характерните за този институт особености“.⁷ Според Н. Долапчиев с тези мерки на държавата се дава едно ново средство за борба с престъпността в случаите, когато не може да се наложи наказание на едно лице, но неговата опасност е голяма, поради което според автора те идват само да допълнят наказанието.⁸ Въпреки тези различия, несъмнено споделяме становището, че възможността да се прилагат други мерки, едновременно със или в някои случаи вместо наказание стои в основата на модерните наказателноправни системи, като ги обогатява и повишава тяхната ефективност.⁹

Предмет на изследване в настоящото изложение са някои актуални въпроси, касаещи принудителните мерки по чл. 53 от Наказателния кодекс. Съгласно чл. 53, ал. 1, б. „а“ от НК подлежат на отнемане на вещите, които са били предназначени или са послужили за извършване на умишлено престъпление, т. е. явяват се оръдия или средства на престъплението. Понятието **средство** на престъплението е ясно дефинирано както в съдебната практика, както и в правната доктрина. Съгласно Тълкувателно решение № 84 от 01.12.1960 г. по н. д. № 78/1960 г. на ОСНК на ВС, „послужили“ за извършване на престъплението са вещите, които реално са използвани като сред-

² Тези мерки следва да се различават от превантивните мерки, които имат за цел да предпазят обществото от бъдещи престъпления и имат за цел отстраняването на една опасност от извършване на престъпления, а не поправянето на дееца. Повече за тези различия вж. Долапчиев, Н. Наказателно право. Том първи. Обща част. София: БАН, 1994, с. 465.

³ Долапчиев, Н. Цит. съч., с. 464.

⁴ Пак там, с. 467.

⁵ Ненов, Цит. съч., с. 233.

⁶ Лютов, К. Въпроси за освобождаването от наказателна отговорност. Сб. ЛСС, том 16, С., 1978, с. 85.

⁷ Груев, Л. Цит. съч., с. 91.

⁸ Долапчиев, Н. Цит. съч., с. 467.

⁹ Груев, Л. Наказването за престъпление. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2021, с. 108-109.

ства за извършване на престъплението, а са предназначени за извършване на престъплението вещите, с които деецът е имал намерение да извърши престъплението, но последното не е било извършено, като е спряло във фазата на приготвянето, когато то се наказва или във фазата на опита”. Това принципно положение е развито и в Постановление № 11/71 г. по н. д. № 8/71 г. на Пленума на ВС на НРБ, който е приел, че вещите, които са послужили или предназначени за извършване на деянието, „когато пряко и непосредствено са използвани като оръдия или средство за осъществяване състава на умишлено престъпление”. Тази разпоредба представлява общо правило, за прилагането на което не е необходимо специално указание в нормите на особената част.

Втората хипотеза, предвидена в чл. 53, ал. 1 б. „б“ е свързана с възможността за отнемане на вещи, които принадлежат на виновния и са **предмет** на престъплението. Те се отнемат в полза на държавата само в случаите, предвидени в особената част на НК, като за разлика от предходната хипотеза, разпоредбата не се прилага, ако липсва специална норма в особената част или ако предметът на престъплението не принадлежи на дееца или е придобит правомерно от друго лице. Последното според И. Ненов следва от допълнителното указание, според което, ако предметът липсва или е отчужден се присъжда неговата равностойност. По този начин според автора се изключва неоправданото засягане на интереси на трети лица.

В наказателноправната доктрина безспорно е утвърдено положението, че принудителното безвъзмездно отчуждаване в полза на държавата на вещи, представляващи частна собственост, е допустимо само в определените от закона случаи. В Наказателния кодекс са предвидени няколко такива хипотези. Първата визира наказанието конфискация по чл. 44, ал. 1 от НК. Конфискацията е част от системата на наказанията (чл. 37, ал. 1, т. 3 от НК) и е насочена към отнемане на имуществото на лица, осъдени с влязла в сила присъда. В този смисъл тя се явява справедлива и съразмерна реакция на обществото срещу общественоопасно и наказуемо деяние на лице, извършило престъпление. Но конфискацията като наказание следва да се разграничава от мярката по чл. 53, ал. 1 от НК, съгласно която подлежат на принудително отнемане в полза на държавата, вещите които принадлежат на виновния и са били предмет или предназначени или са послужили за извършване на умишлено престъпление. Въпреки, че са уредени в Глава четвърта „Наказание“, Раздел II „Видове наказания“, което можем да определим като недостатъчно прецизна законодателна уредба, **тези мерки не са наказания**. В известна степен те разкриват известни сходства с наказанието, тъй като се налагат посредством държавна принуда¹⁰ и въпреки, че по своите преки гражданскоправни последици имат известно сходство с конфискацията, по характер са съвсем различни от нея.¹¹

На първо място мерките имат цел различна от целите на наказанието, посочени в чл. 36 от НК. Както правилно отбелязва Л. Груев „мерките за въздействие са ориентирани преди всичко към охраната на обществените отношения за в бъдеще, служат за защита на обществото и са насочени към отнемане на възможността на дееца да върши нови престъпления.“¹² Отнемането в полза на държавата на вещи, които са предмет или са послужили като средство за извършване на престъпление е насочено към предотвратяване на възможността за извличане на облаги от извършеното престъпление. Доколкото получаването на облаги е един от основните мотиви за осъ-

¹⁰ Стойнов, А. Наказателно право. Обща част. Второ издание. София: Сиела, 2019, с. 450.

¹¹ Ненов, И. Цит. съч., с. 274.

¹² Груев, Л. Цит. съч., с. 38-39.

ществуване на престъпна дейност, то лишаването на извършителите на престъпления от възможността да разполагат с генерираната от тази дейност незаконна печалба има силен възпиращ ефект и представлява много ефективен механизъм за противодействие на престъпността.

На второ място в наказателноправната литература се прокарва едно много важно различие – принудителните мерки по чл. 53 от НК не са наказания, защото се налагат и при липса на необходимите предпоставки за наказанието, т.е. **независимо от наказателната отговорност**.¹³ Това разбиране е споделено още от Лист, според когото не е нужно осигурителната мярка непременно да се свързва с извършването на едно само по себе си престъпно деяние, поради което тя излиза вън от понятието за наказание.¹⁴

На следващо място, доколкото тези мерки не са наказания, за тях според автора не се прилагат правилата за наказанията.¹⁵ Докато наказанието винаги следва да бъде съответно на престъплението (чл. 35, ал. 5 от НК), мерките по чл. 53 от НК не се съобразяват с тежестта на извършеното престъпление. Това означава, че в тези случаи правата на дееца могат да бъдат засегнати в значително по-висока степен. В тази връзка от изключителна важност е да подчертаем, че в теорията е утвърдено становището, че **тези мерки могат да засягат не само виновния, но и трети лица**.¹⁶

Засягат с такива мерки и интересите на трети лица, различни от осъдения, които упражняват правото на собственост върху вещи, които са били предмет или средство за извършване на престъпление доскоро бе дискусивно. В правната литература същността и проблемите на отнемането в полза на държавата са разглеждани детайлно и изчерпателно както в самостоятелни разработки, така и в част от по-мощни научни изследвания.¹⁷ В наказателноправната теория вече е разглеждан въпросът за отнемането в полза на държавата на вещи, **които не принадлежат на извършителя на престъплението**. Поставен бе и въпросът за противоречието на разпоредбата на чл. 242, ал. 8 от НК с основни принципи и конкретни разпоредби от Конституцията на Република България като чл. 17, ал. 3 и ал. 5.¹⁸ Част от аргументите в полза на такова становище са, че в сегашния си вид разпоредбата на чл. 242, ал. 8 НК е приета при действието на старата Конституция на Народна република България от 1971 г. Дока-

¹³ Долапчиев, Н. Цит. съч., с. 479.

¹⁴ Лист, Ф. Учебник по наказателно право. Обща част. София: Книгоиздателство „Право“, 1922.

с. 179.

¹⁵ Ненов, И. Цит. съч., с. 274.

¹⁶ Пак там, с. 481.

¹⁷ Илкова, Р. Отнемане в полза на държавата – материалноправни и процесуалноправни аспекти. 2008, *otnemanе-v-polza-na-darzhavata_materialni-i-procesualni-aspekti_r-ilkova.doc* (live.com) Вж. още Груев, Л. Санкционната система по българското наказателно право. София: Сиби, 1997, с. 38-39.

http://justicedevelopment.org/test/wordpress/wp-content/uploads/2011/09/otnemanе-v-polza-na-darzhavata_materialni-i-procesualni-aspekti_r-ilkova.doc

¹⁸ Манов, К. Разпоредбите на чл. 242, ал. 7 и 8 НК противоречат на Конституцията на Република България. *De Jure*. №1, 2015, с. 39-48.

Вж. още Вълкова, Д. Защита при отнемане на веществени доказателства по дела за контрабанда. <https://news.lex.bg/%d0%b7%d0%b0%d1%89%d0%b8%d1%82%d0%b0-%d0%bf%d1%80%d0%b8-%d0%be%d1%82%d0%bd%d0%b5%d0%bc%d0%b0%d0%bd%d0%b5-%d0%bd%d0%b0-%d0%b2%d0%b5%d1%89%d0%b5%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%b5%d0%bd%d0%b8-%d0%b4%d0%bc%d0%ba/>

то у нас въпросът за съответствието на тази разпоредби с основния закон на страната не беше обсъждан извън теоретичните разработки, Европейският съд по правата на човека констатира по няколко дела срещу България, че разпоредбата е в нарушение на чл. 1 от Протокол 1 на. В светлината на практиката на Европейския съд по правата на човека и установеното нарушение на чл. 1 от Протокол 1 на Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи, в наказателноправната литература нееднократно са отправяни предложения обобщаване и анализ на съдебната практика по приложението на чл. 242, ал. 8 от НК в българските съдилища, за да се избегнат следващи нарушения на Конвенцията, и за да се предотврати постановяването на бъдещи осъдителни решения срещу българската държава за нарушен достъп до правосъдие във връзка със защита на правото на собственост.¹⁹

През януари 2021 г. нормативната база, касаеща отнемането в полза на държавата на вещи, които не принадлежат на виновния, а са частна собственост на трети лица, беше обявена за противоречаща и на правото на Европейския съюз с решение на Съда на Европейския съюз в Люксембург. Едва няколко месеца по-късно Конституционният съд ограничи възможността за отнемане на вещи в полза на държавата при определени престъпления с Решение № 12 от 30.09.2021 г.²⁰

1. Практиката на Европейския съд по правата на човека

1.1. Делото *Ünspeđ Paket Servisi SaN. Ve TiC. A.Ş. срещу България*

В Решение от 13 октомври 2015 г. по делото *Ünspeđ Paket Servisi SaN. Ve TiC. A.Ş. срещу България*²¹, Европейският съд по правата на човека констатира, че националното законодателство не отговаря на изискването за пропорционалност, когато се отнема собственост на трето лице, което не е участвало в наказателно производство и което няма отношение към извършването на престъпление. Жалбата е по повод отнемането на товарен автомобил на турското търговско дружество *Ünspeđ Paket Servisi SaN. Ve TiC. A.Ş* в хода на наказателно производство за престъпление по чл. 242, ал. 2 от НК, по което то не е била страна. Товарният автомобил, собственост на дружеството жалбоподател е иззет като веществено доказателство в хода на образувано то досъдебно производство срещу водача.

В това решение Европейският съд по правата на човека анализира оплакването на турското дружество, позовавайки се на установената в чл.1 от Протокол №1 от Европейската конвенция за защити на правата на човека и основните свободи защита на правото на собственост, който гласи, че всяко физическо или юридическо лице има право мирно да се ползва от своята собственост и никой не може да бъде лишен от своята собственост освен в интерес на обществото и съгласно условията, предвидени в закона и в общите принципи на международното право“. Съдът констатира, че националното законодателство не отговаря на изискването за пропорционалност и такава намеса в правото на собственост не е била необходима за реализирането на преследваната легитимна цел.

В аргументите си Европейският съд по правата на човека посочва, че българският съд не е изследвал въпроса дали има връзка между дружеството-жалбоподател и из-

¹⁹ Вж. Вълкова, Д. Цит. съч., вж. още Маргаритова, Св. Цит. съч.

²⁰ Решение № 12 от 30.09.2021 г. на Конституционния съд на Република България по к. д. № 10 / 2021 г.

²¹ *Ünspeđ Paket Servisi SaN. Ve TiC. A.Ş. v. Bulgaria* (Application no. 3503/2008) 13 October 2015

вършеното от шофьора престъпление, както и че няма нито едно доказателство, което да може да наведе на мисълта, че собственикът е могъл или е бил длъжен да знае за извършеното престъпление. Европейският съд отбелязва, че възможността за подобен анализ не е предвидена в националното законодателство, макар че това е било необходимо по силата на Конвенцията, за да могат властите да извършат преценка на пропорционалността на отнемането на автомобила.

Ето защо Европейският съд по правата на човека приема, че при отсъствието на доказателства, че собственикът на подлежащото на отнемане превозно средство е могъл или е бил длъжен да знае за извършването на престъпление, е разкъсана „разумната връзка на пропорционалност между отнемането и преследваната цел“. По делото съдът е преценил, че отнемането в полза на държавата на моторното превозно средство, съставлява непропорционално навлизане в правото на собственост на трети лица поради липса на възможност в хода на наказателното производство съдът да съобрази отнемането на вещта с тяхното поведение и съпричастност към деянието поради липса на ефективни средства за защита в процеса.

1.2. Делото *Dumagas Transport S.A. v. Bulgaria*.

След решението по делото *Ūnspeđ Paket Servisi SaN. Ve TiC. A.Ş. v. Bulgaria*, Европейският съд по правата на човека констатира същото несъответствие на националната правна уредба и по друг подобен казус. На 21 ноември 2019 г. Съдът постанови решение, в което отново установи нарушение на чл. 1 от Протокол №1 по отношение на румънското акционерно дружество *Dumagas Transport S.A.*²² В хода на образувано наказателно производство за квалифицирана контрабанда, на основание чл. 242, ал. 8 от НК Окръжният съд в Ямбол отнема в полза на държавата три камиона на дружеството-жалбоподател, които са послужили като средство за извършване на квалифицираната контрабанда. В решението си Европейският съд по правата на човека отбелязва, че Ямболският окръжен съд, който разпорежда отнемането на камиона на жалбоподателя, в нито един момент не е преценил законността на това отнемане и по-специално дали стойността на камиона съответства на тежестта на престъплението, както се изисква съгласно чл. 242 ал. 8 от НК. Европейският съд по правата на човека отбелязва още, че дружеството, което е собственик на камионите, е било лишено от достъп до правосъдие, тъй в националното производство не му е дадена възможност да изложи гледната си точка, така че не е бил гарантиран баланс между всички интереси. Освен това съдът се позовава и на §32 от решението по делото *Ūnspeđ Paket Servisi SaN. Ve TiC. A.Ş.*, че държавата е отнела камиона на дружеството жалбоподател, без да предвиди процедура, при която то би могло да защити правата си на собственост и в това решение също установява нарушение на член 1 от Протокол № 1.

²² *Dumagas Transport S.A. v. Bulgaria* (Application no. 59271/11) 21 November 2019.

Маргаритова, С. ВКС май трябва да издаде тълкувателно решение за приложението на чл. 242, ал. 8 от НК. <https://www.pravanachoveka.com/%d0%b2%d0%ba%d1%81-%d0%bc%d0%b0%d0%b9-%d1%82%d1%80%d1%8f%d0%b1%d0%b2%d0%b0-%d0%b4%d0%b0-%d0%b8%d0%b7%d0%b4%d0%b0%d0%b4%d0%b5-%d1%82%d1%8a%d0%bb%d0%ba%d1%83%d0%b2%d0%b0%d1%82%d0%b5%d0%bb%d0%bd%d0%be/6155/>

1.3. „Microintellect OOD v. Bulgaria

Сходни са мотивите на Европейският съд по правата на човека и по делото „Микроинтелект“ ООД срещу България²³, приключило с Решение от 4 март 2014 г., което този път касае отнемане на вещи, които са предмет на административно нарушение.

Производството се отнася до търговия с акцизни стоки без необходимия лиценз в нарушение на чл. 17а, ал. 2 от Закона за акцизите от 1994 г.²⁴ Българските власти конфискуват алкохол, намерен в клуб, управляван от едноличен търговец, без лиценз за продажба на алкохол, срещу задължение от страна на дружеството жалбоподател, което притежава такъв лиценз, да снабдява клуба с алкохол. След направена проверка, българските данъчни власти, установяват че едноличният търговец извършва търговия с акцизни стоки без необходимия лиценз в нарушение на чл. 17а, ал. 2 от Закона за акцизите от 1994 г. и издават наказателно постановление, с което налагат имуществена санкция и отнемане в полза на държавата на конфискувания алкохол. Дружеството жалбоподател не е уведомено за тези събития, нито е връчено копие от наказателното постановление, поради което в жалбата се твърди, че данъчните органи неоправдано са го лишили от неговата собственост. Жалбоподателят Микроинтелект ООД се позовава на чл. 1 от Протокол № 1, според който всяко физическо или юридическо лице има право мирно да се ползва от своите притежания и никой не може да бъде лишен от своите притежания освен в интерес на обществото и съгласно условията, предвидени в закона и в общите принципи на международното право.

Въпреки, че съгласно вътрешното законодателство продаваните без лиценз акцизни стоки се отнемат в полза на държавата и не предвижда третите страни, имащи права върху тези стоки, да вземат участие в административно-наказателното производство срещу нарушителя, а решенията на националните съдилища са в съответствие с това законодателство и нищо не показва, че те са надхвърлили разумните граници на тълкуване, Европейският съд по правата на човека и в това решение отново констатира, че приложимото вътрешно законодателство не отговаря на съответните изискванията на Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи в контекста на въпроса дали намесата е била необходима за постигането на преследваната законна цел и постановява, че е налице нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 от Конвенцията.

1.4. Trafik Oil – 1 EOOD v. Bulgaria

На 18 май 2021 г. Европейският съд постанови решението си по делото *Trafik Oil – 1 EOOD v. Bulgaria*,²⁵ в което установява нарушение на чл. 1 от Протокол 1 по отношение на дружеството жалбоподател, защото няколко разпоредби на Закона за акцизите и данъчните складове в противоречие на Европейската конвенция за защита на правата на човека не предвиждат никакви правна възможност за защита на трети лица, засегнати от съответни административно-наказателни производства срещу евентуални преки нарушители на закона. Казусът поставя проблем, подобен на тези, разгледани от Съда в предходните решения срещу България – *Microintellect OOD v.*

²³ *Microintellect OOD v. Bulgaria* (no. 34129/03), 4 March 2014.

²⁴ Съгласно чл. 17а, ал. 2 от Закона за акцизите от 1994 г., в редакцията му в сила към съответния момент, продажбата на акцизни стоки без лиценз от юридическо лице или едноличен търговец е административно нарушение, наказуемо с имуществена санкция. Закон за акцизите ДВ, бр. 19 от 02.03.1994 г., в сила от 1.04.1994.

²⁵ *Trafik Oil – 1 EOOD v. Bulgaria* (Application no67437/17) 18 May 2021.

Bulgaria no.34129/03и *Ünspeđ Paket Servisi SaN. Ve TiC. A.Ş. v. Bulgaria*, no. 3503/08, October 2015.

При проверка на бензиностанцията на дружеството-жалбоподател Трафик ойл, митническите власти установяват, че то държи на склад 26 504 литра дизелово гориво, за които дружеството не може да представи необходимите документи за заплатен акциз. Това гориво е иззето, а по-късно е издадено наказателно постановление за това, че е дружеството държи акцизна стока без необходимите документи, в нарушение на чл.126 от Закона за акцизите и данъчните складове (ЗАДС),²⁶ за което на дружеството-жалбоподател е наложена парична санкция, отнемане на иззетото гориво и лишаване от правото да упражнява дейност на бензиностанцията за период от един месец. Наказателното постановление е отменено от въззивен съд на втора инстанция и от дружеството-жалбоподател е отправено искане до митническите власти да върнат горивото или да заплатят паричната му равностойност поради отмяната на наказателното постановление, но те отказват поради това, че горивото е било конфискувано впоследствие на основание издаденото наказателно постановление.

Съгласно българското законодателство акцизните стоки, продавани без заплащане на необходимия акциз, подлежат на отнемане и не е предвидено трети страни, които имат права върху такива стоки, да участват в свързаните производства срещу нарушителя. Собствеността върху стоките, подлежащи на отнемане, в тези производства е без значение, тъй като подобна регламентация липсва в националното законодателство.

Според Европейския съд по правата на човека такава намеса има законна цел и е в обществен интерес – да предотврати неразрешената продажба на акцизни стоки. Основният въпрос, който се поставя от съда е дали националното законодателство осигурява разумно съотношение на пропорционалност между използваните средства и целта, която се преследва с тази законова норма. Като се позовава на решението си по делото *Ünspeđ Paket Servisi SaN. Ve TiC. A.Ş. v. Bulgaria* (§38 и §46), съдът приема, че това е необходимо съгласно член 1 от Протокол № 1 към Конвенцията, за да могат властите да оценят пропорционалността на отнемането и допълва, че отнемането би било в съответствие с изискванията на Конвенцията, само ако е било извършено в съответствие с процедура, предлагаща подходящи предпазни мерки срещу произвола. Съдът констатира, че е налице нарушение на член 1 от Протокол № 1 към Конвенцията, тъй като не е била взета под внимание позицията на дружеството жалбоподател в контекста на оспорване на отнемането на имуществото и то е било лишено от преценката за пропорционалността на мярката.

Констатациите на Европейския съд по правата на човека по горепосочените дела налагат очевидният извод, че и по четирите дела, Европейският съд по правата на човека е констатирал, като недопустимо прилагането на национална правна уредба, която позволява в наказателно производство да се конфискува имущество, принадлежащо на лице, различно от извършителя на престъплението, без това лице да разполага с ефективни правни средства за защита. В годините след ратификацията на Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи бяха извършени редица реформи в националната правна система, много от които пряко бяха обвързани с осъдителни решения на Европейския съд по правата на човека.²⁷ Задължението

²⁶ Закон за акцизите и данъчните складове, ДВ, бр. 30 от 2006 г.

²⁷ На 27 януари 2015 г., Европейският съд по правата на човека постанови пилотното решение „Нешков и други срещу България“, с което установи нарушения на чл. 3 от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи, забраната за нечовешко и унизи-

за българската държава по силата на чл. 46, ал. 1 от Конвенцията да изпълнява окончателните решения на Европейския съд по правата на човека включва както мерки с индивидуален характер като изплащане на присъденото обезщетение, така и други мерки, които да сложат край на нарушението и да заличат последиците му, така че да се постигне доколкото е възможно *restitutio in integrum*. Задължението на държавата да изпълнява решенията на Европейският съд по правата на човека включва и предприемането на мерки от общ характер с превантивен ефект по отношение на сходни нарушения като целта на тези мерки е да не се стига в бъдеще до нарушения на Конвенцията. Въпреки това законодателят не предприе необходимите мерки за изменение на законодателната уредба в тази насока. Едва през 2021 г. след искане от страна на националния Омбудсман, Конституционният съд обяви за противоконституционни чл. 248, ал. 8 и още три разпоредби в Наказателния кодекс с мотива, че отнемането на имущество на трети за наказателното производство лица, извън вещи, чието притежаване е принципно забранено, представлява непропорционално на защитаващия обществен интерес ограничаване на частната собственост, поради което неоправдано накърнява нейната неприкосновеност, прогласена в чл. 17, ал. 3 от Конституцията.²⁸

2. Съдът на Европейския съюз

По повод на преюдициално запитване на Пловдивския апелативен съд за това дали чл. 242, ал. 8 от НК противоречи на правото на съюза, на 14 януари 2021 г. Съдът на Европейския съюз постанови, че националната правна уредба, която предвижда отнемане в полза на държавата на средство, послужило за извършване на квалифицирана контрабанда, когато то принадлежи на трето добросъвестно лице, противоречи на правото на Европейския съюз. Запитването бе отправено в рамките на наказателно производство, образувано за квалифицирана митническа контрабанда, в хода на което е отнето в полза на държавата имущество, използвано за извършване на посоченото престъпление и принадлежащо на добросъвестно трето лице.

Извършителят е шофьор, нает от установено в Турция транспортно дружество, да извършва международен превоз. След като преминава границата между Турция и България, на водача и автомобила е извършена митническа проверка, при която са открити антични монети, чиято стойност е оценена от археологическата и нумизматична експертиза на 73 500 лева, укрити във влекача. Влекачът, ремаркетът, контактният ключ и регистрационните им талони били иззети и приобщени като веществени дока-

телно отношение, и на чл. 13, право на ефективни вътрешноправни средства за защита. Европейският съд по правата на човека постанови, че в България съществува системен проблем с лошите условия в местата за лишаване от свобода и липсват ефективни правни средства за защита, както превантивни, така и компенсаторни срещу тези условия. Това решение обобщава изводите, направени в редица предходни осъдителни решения срещу България, в които се констатира същият проблем. Тези решения са обединени в групата Кехайов срещу България, чието изпълнение е наблюдавано от Комитета на министрите към Съвета на Европа в засилена процедура. Решението Нешков и други срещу България постави срок от 18 месеца за въвеждане на ефективни превантивни и компенсаторни средства за защита (параграф 290 от решението). Те залегнаха в основата на проект на Закон за изменение и допълнение, с който се въведеха от най-мощните изменения на Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража, както и редица промени в Наказателния кодекс, Наказателно-процесуалния кодекс и Закона за отговорността на държавата и общините за вреди.

²⁸ Решение на Конституционния съд № 12 по конституционно дело № 10 /2021 от 30 септември 2021 г.

зателства. В хода на разследването управителят на турското дружество, работодател на подсъдимия, иска връщане на влекача и ремаркетото, като изтъква, че посоченото дружество няма никакво отношение към престъплението и че връщането на посочените вещи не би затруднило разследването. Тази молба е отхвърлена от наблюдаващия прокурор, с мотива че съгласно българското право веществените доказателства се пазят до приключване на наказателното производство и че връщането им би затруднило разследването. С присъда от 22 март 2019 г. шофьорът е осъден от Окръжният съд в Ямбол за квалифицирана митническа контрабанда на три години лишаване от свобода и глоба в размер на 20 000 лева.²⁹ Античните монети и влекачът са отнети в полза на държавата, съответно на основание член 242, алинея 7 и член 242, алинея 8 от НК. Ремаркетото, което не е пряко свързано с извършването на престъплението, е върнато на дружеството работодател.

При отправеното запитване Пловдивският апелативен съд отбелязва, че предвиденото в чл. 242, ал. 8 от НК отнемане в полза на държавата на превозното средство, послужило за превоз на предмета на контрабандата е задължителна последица от извършването на престъплението квалифицирана контрабанда, но не представлява наказание, за разлика от конфискацията на имуществото на виновния по чл. 37, ал. 1, т. 3 от НК. В запитването Пловдивският апелативен съд изказва съмнения относно съвместимостта на чл. 242, ал. 8 от НК, приет преди присъединяването на Република България към Европейския съюз на 1 януари 2007 г., с разпоредбите на правото на Съюза, и по-специално с член 17, параграф 1 и член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз.³⁰ В това отношение запитващата юрисдикция се позовава на решение на Европейския съд по правата на човека от 13 октомври 2015 г. по дело *Ünsped Paket Servisi SaN. Ve TIC. A. Ş. срещу България*, в което Европейският съд по правата на човека приема, че отнемането на основание чл. 242, ал. 8 от НК на камион, собственост на дружество, установено в Турция, противоречи на член 1 от Протокол № 1 към Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи, чието съдържание е идентично с това на член 17, параграф 1 от Хартата на основните права на Европейския съюз.

При тези условия Апелативният съд Пловдив поставя на Съда в Люксембург два преюдициални въпроса:

На първо място дали чл. 17, § 1 от Хартата на основните права на Европейския съюз трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална правна уредба като тази по чл. 242, ал. 8 от НК, предвиждаща отнемане в полза на държавата на послужилото за извършване на квалифицирана митническа контрабанда превозно средство, собственост на трето лице, което не е знаело, нито е трябвало и можело да знае за извършване на престъплението от страна на свой служител заради компрометиране на точния баланс между обществения интерес и изискването за защита на правото на собственост?

²⁹ След решението на Съда на Европейския съюз осъденото лице е направило искане за възобновяване на наказателно производство по НОХД № 309/2020г. на Ямболски окръжен съд, по което е одобрено споразумение с определение № 112/02.10.2020 г. да бъде отменено посоченото определение и делото да бъде върнато на Ямболския окръжен съд за ново разглеждане. Искането е оставено без уважение, като Върховният касационен съд намира, че осъденото лице не е носител на материалните права, които пораждаат допустим правен интерес да атакува съдебния акт. Решение №107/03.06.2021 по дело №360/2021 на ВКС, НК, I н.о.

³⁰ Харта на основните права на Европейския съюз. *OJ C 326, 26.10.2012.* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex:12012P/TXT>

На второ място дали чл. 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална правна уредба като тази по чл. 242, ал. 8 от НК, даваща възможност да бъде отнето превозно средство, собственост на лице, което не съвпада с лицето, извършило престъплението, без на лицето-собственик да бъде осигурен пряк достъп до правосъдие с цел излагане на гледната му точка?

Съдът на Европейския съюз в Люксембург счита, че предвиденото в чл. 242, ал. 8 от НК отнемане в полза на държавата, включително в случаите, когато превозното средство, послужило за превозване на предмета на контрабандата не е собственост на дееца, може да доведе до дисбаланс между интереса на третото лице собственик, което не е участвало и не е свързано по какъвто и да е начин с престъплението, и интереса на държавата да отнеме това имущество, тъй като е използвано за извършване на престъплението.

Изложените в решението изводи се основават на анализ на съображения 9, 33 и 41 от Директива 2014/42/ЕС от 3 април 2014 г. за обезпечаване и конфискация на средства и облаги от престъпна дейност в Европейския съюз³¹ и на разпоредби от Рамково решение 2001/500 /ПВР на Съвета от 26 юни 2001 г.³² и Рамково решение 2005/2012/ ПВР на Съвета от 24 февруари 2005 г.,³³ във вр. с чл. 17, параграф 1 и чл. 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз. Приемайки, че Директивата засяга в значителна степен правата на лицата, не само на заподозрените лица и обвиняемите, но и на трети лица, които не са обект на наказателно преследване, Съдът на Европейския съюз посочва, че е „необходимо да бъдат предвидени специални гаранции и правни средства за защита, за да се гарантира спазването на техните основни права при прилагане на директивата от държавите членки. Това включва правото на трети лица, които твърдят, че са собственици на въпросното имущество или че притежават други вещни права, да бъдат изслушани“.

По втория въпрос Съдът установява, че чл. 4 от Рамково решение 2005/212 във връзка с член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална правна уредба, която позволява в наказателно производство да се конфискува имущество, принадлежащо на лице, различно от извършителя на престъплението, без това лице да разполага с ефективни правни средства за защита, като същевременно предвижда задължение за всяка държава членка да приеме необходимите мерки, за да гарантира, че засегнатите лица разполагат с ефективни правни средства за защита.

В заключение, Съдът намира, че българска правна уредба, която предвижда конфискация на превозните средства, използвани за извършване на контрабанда, дори когато принадлежат на добросъвестно трето лице противоречи на чл. 17 и чл. 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз. Поради това Съдът приема, че национална правна уредба, която позволява в наказателно производство да се конфис-

³¹ Директива № 2014/42/ЕС на Европейския парламент и на Съвета за обезпечаване и конфискация на средства и облаги от престъпна дейност в Европейския съюз (ОВ, L 127/39 от 29 април 2014 г.)

³² Рамково решение на Съвета от 26 юни 2001 година относно прането на пари, идентифицирането, проследяването, замразяването, изземването и конфискацията на средствата и приходите от престъпна дейност *OJ L 182, 5.7.2001, EUR-Lex - 32001F0500 - EN - EUR-Lex (europa.eu)*

³³ Рамково решение 2005/212/ПВР на Съвета от 24 февруари 2005 година относно конфискация на облаги, средства и имущество от престъпления *OJ L 68, 15.3.2005, EUR-Lex - 32005F0212 - EN - EUR-Lex (europa.eu)*

кува имущество, принадлежащо на лице, различно от извършителя на престъплението, без това лице да разполага с ефективни правни средства за защита, противоречи на правото на Съюза.

3. Решение №12/2021 г. на Конституционния съд на Република България

Констатациите на Европейския съд по правата на човека и Съда на Европейския съюз в Люксембург са в основата на аргументите, с които националният Омбудсман отправи искане до Конституционният съд на Република България да ограничи възможността за отнемане на вещи в полза на държавата като обяви за противоконституционна разпоредбата на чл. 242, ал. 8 от НК в частта „и когато не е собственост на дееца“. Наред с това Конституционният съд установи противоконституционността и на три разпоредби сходни разпоредби от Особената част на Наказателния кодекс.

Първата е на чл. 234г, ал. 3 от НК, която предвижда моторното превозно средство, послужило за извършване на деянието, се отнема в полза на държавата, **независимо чия собственост е**, а когато липсва или е отчуждено, да се присъжда неговата равностойност в случаите, в които без разрешение, регистрация или лиценз, които се изискват по нормативен акт или акт на Европейския съюз се извършва по занятие обществен превоз на пътници.

Втората разпоредба е чл. 280, ал. 4 от НК, която предвижда наказание за лице, което преведе през границата на страната отделни лица или групи от хора без разрешение на надлежните органи на властта или макар с разрешение, но не през определените за това места. В случаите на ал. 2, точка 4 превозното средство се отнема в полза на държавата, ако то е принадлежало на дееца **или му е предоставено доброволно**.

Третата разпоредба е чл. 281, ал. 3 от НК, която предвижда наказание за лице, което с цел да набави за себе си или за друго имотна облага противозаконно подпомага чужденец да пребивава или преминава в страната в нарушение на закона и отнемане в полза на държавата на превозното средство, ако то е принадлежало на дееца **или му е предоставено доброволно**.

Съгласно тези разпоредби, независимо от наказателната отговорност на извършителя на престъплението, се отнемат в полза на държавата вещи, собственост на трето лице. Това може да бъде моторно превозно средство, превозно или преносно средство, послужили за неправомерен превоз на пътници, контрабанда на стоки, трафик на хора през границите на страната, дори и в случаите когато собственикът на вещта изобщо не е участвал в извършване на престъплението и поради това не е бил страна в процеса. Конституционният съд акцентира именно върху тази характерна обща черта между атакуваните разпоредби, че всички предвиждат принудително отнемане в полза на държавата на определени категории движими вещи, които са послужили за извършването на престъпление и чийто собственик е лице извън кръга на осъдените за съответното деяние. В нито една от разпоредбите обаче не е предвидена възможност за преценка от страна на съда дали да постанови отнемането, като съобрази други обстоятелства, които биха били от значение в този случай. По този начин собственикът на подлежащата на отнемане в полза на държавата вещь не разполага с процесуална възможност за защита, което е фундаментално право прогласено в чл. 56 от Конституцията на Република България. Съдът приема, че и в четирите хипотези собственикът на подлежащата на отнемане в полза на държавата вещь не разполага с процесуална възможност да се противопостави на това отнемане, което следва от факта, че това трето лице няма отношение към извършеното престъпление, а обстоятелство-

то, че собственикът на вещта доброволно е отстъпил нейното ползване на друго лице, не може да обоснове презумпцията, че той е знаел или е предполагал, че другото лице ще извърши престъпление по чл. 280 от НК или чл. 281 от НК.³⁴

На следващо място всички оспорени разпоредби създават предпоставки за лишаване от собственост върху вещи със значителна стойност по отношение на лица, които с поведението си не са предизвикали вредните последици от престъпленията, поради което пряко нарушават конституционно защитеното право на частна собственост и са в противоречие с принципа на правовата държава. Според Конституционния съд тези разпоредби въвеждат непреки ограничения и препятстват упражняването на определени видове търговски дейности или гражданския оборот най-общо, като отдаване по занятие на коли под наем, спедиторска дейност със собствени превозни средства, учредяване на право на ползване върху превозни средства, заем за ползване и други, доколкото собствениците на вещите са застрашени да понесат значителни имуществени последици при евентуално отнемане на превозните средства, поради престъпно поведение на конкретния ползвател или държател на вещта. Конституционният съд изтъква още, че на собствениците на вещите необосновано се превъзпяват задължения на държавата за борба с престъпността, като от тях се изисква да упражняват непосредствен контрол върху държателите или ползвателите на вещите и да изпълняват характерни за държавата, чрез специализираните ѝ органи, превантивни действия за ограничаването на отделни видове престъпни посегателства.

Конституционният съд още приема, че при съобразяване на принципа на правовата държава по чл. 4, ал. 1 от Конституцията и установените в чл. 57, ал. 2 от Основния закон параметри за упражняване на основните права, правото на собственост може да бъде ограничавано, но само ако: а) ограничението е въведено със закон, б) необходимо е за постигане на конституционно легитимна цел и в) е пропорционално средство за защита на застрашени конституционни ценности. В тази връзка всяка намеса в мирното ползване на собствеността трябва да постига справедлив баланс между обществения интерес и защитата на правата на собственика. Единствено в чл. 53, ал. 2 от НК е предвидена възможност отнемането да е насочено към вещи, които не са собственост на дееца, но това се отнася само за вещи, предмет или средство на престъплението, притежаването на които е забранено, с което е съхранен балансът между неприкосновеността на частната собственост и оправданата намеса на държавата в защита на обществения интерес. Според съда този баланс е нарушен в разпоредбите на чл. 234 г, ал. 3, чл. 242, ал. 8, чл. 280, ал. 4 и чл. 281, ал. 3 от НК. Въпреки че преследваната от закона цел – борба с посочените престъпления в разглежданите случаи от Наказателния кодекс, е легитимна цел, то средството, с което

³⁴ С оглед доказаната липса на информираност у собственика на моторното превозно средство за участието на неговата вещь като средство, предназначено за извършване на умишлено престъпление, някои съдилища се позовават на факта, че липсата на знание или предполагане от страна на собственика на превозното средство за неговото престъпно предназначение изключва доброволното предоставяне. Такова според тях би било налице, ако автомобилът е предоставен на подсъдимия от собственика със знанието и съгласието с него да бъде извършено посоченото престъпление, каквото счита, че е вложеното от законодателя съдържание в разпоредбата на чл. 281, ал. 3, пр. 2 от НК превозното средство да е предоставено доброволно. Доброволното предоставяне на автомобила означава именно, че същият се предоставя със съзнанието, че с него ще бъде извършено престъпление. Договорът на нает от фирма автомобил, която го отдава под наем или е предоставен на служител на търговско дружество или друго юридическо лице не е доброволно предоставяне. Вж. Решение № 123 от 2017 г. на Софийския Апелативен съд, н.о.х.д. № 564/2017, III състав – РС Свиленград.

законодателят си е послужил, е чуждо на преследваната цел и нейното постигане, доколкото се санкционира лице, чието поведение не е престъпно и затова се явява изцяло непропорционално и несъразмерно. Това според Конституционния съд нарушава основен принцип на българското право – принципът за личната отговорност на лицето, утвърден в практиката на Конституционния съд (Решение № 11 от 5 октомври 2010 г. по к. д. № 13 от 2010 г.). В него се съдържа разбирането, че в правовата държава се носи отговорност за лично виновно поведение и е недопустимо някой да бъде санкциониран за чужда вина.

В мотивите на Конституционния съд се позовава и на относимата към тези случаи практика на Европейския съд по правата на човека и решението на съда по делото *Unsped Paket Servisi San. ve tic. A.Ş.* срещу България.

В заключение, Конституционният съд обобщава, че правото на собственост може да бъде ограничавано, само ако ограничението е въведено със закон, необходимо е за постигане на конституционно легитимна цел и е пропорционално средство за защита на застрашени конституционни ценности, а всяка намеса в мирното ползване на собствеността трябва да постига справедлив баланс между обществения интерес и защитата на правата на собственика. Според съда прогласеното в Конституцията задължение за защита на частната собственост предполага при нейното ограничаване със закон да се съблюдава спазването на принципа на пропорционалност, а ограничението на правото на собственост следва да е съразмерно на преследваната цел, като се съблюдава справедливият баланс между преследваната от закона легитимна цел и обхвата и интензитета на държавната намеса. Именно този баланс според съда е нарушен в разпоредбите на чл. 234г, ал. 3, чл. 242, ал. 8, чл. 280, ал. 4 и чл. 281, ал. 3 от НК. Въпреки че преследваната от закона цел – борба с посочените престъпления в разглежданите случаи от Наказателния кодекс, е легитимна, средството, с което законодателят си е послужил, се явява изцяло непропорционално и несъразмерно, тъй като нарушава основен принцип на българското право – принципът за личната отговорност. Съдът още посочва, че макар оспорените части на атакуваните разпоредби да не са изрично формулирани като част от наказанието, предвидено за извършеното престъпление, те не се различават по последици от гражданскоправния ефект на наказанието конфискация, което съдът налага на осъденото лице, и затова те имат сходен санкционен характер по отношение на трето лице, нямащо процесуално качество в конкретното наказателно производство. Поради това Конституционният съд намира, че всички оспорени разпоредби от НК създават предпоставки за лишаване от собственост върху вещи със значителна стойност по отношение на лица, които с поведението си не са предизвикали вредните последици от престъпленията, поради което пряко нарушават конституционно защитеното право на частна собственост и са в противоречие с принципа на правовата държава. Аргументите и изводите на Конституционния съд са логични и обосновани, но в тази връзка не можем да не отбележим няколко факта.

Първо, освен атакуваните от националния Омбудсман разпоредби, в Наказателния кодекс съществуват и други текстове с аналогично съдържание като разпоредбата на чл. 240а, ал. 7 от НК, според която се наказва всеки, който извършва добив на подземни богатства без предоставена концесия или когато действието на предоставената концесия за добив е спряно по реда на чл. 68 от Закона за подземните богатства или на основание на сключения договор. В ал. 7 на същата разпоредба е предвидено, че превозното или преносното средство, послужило за превозването или пренасянето на предмета на престъплението, се отнема в полза на държавата и когато не е собст-

веност на дееца, освен ако стойността му явно не съответства на тежестта на престъплението. Логично е тази разпоредба също да бъде атакувана в частта „и когато не е собственост на дееца“.

Подобно сходство откриваме и в разпоредбата на чл. 242а от НК, според която се отнемат в полза на държавата, независимо чия собственост са, стоката и превозното средство, послужило за пренасянето и, когато през държавната граница се пренесе стока с документи за транзитен пренос и в нарушение на установения ред разтоварва стоката на територията на страната.

Второ извън атакуваните разпоредби остават и чл. 233, ал. 8 от Закона за митниците,³⁵ съгласно която превозните и преносните средства, които са послужили за превозването или пренасянето на стоките – предмет на митническа контрабанда, се отнемат в полза на държавата независимо чия собственост са, освен ако стойността им явно не съответства на стойността на предмета на митническата контрабанда. Чл. 238в от Закона за митниците, чл. 98, ал. 2 от Закона за лова и опазване на дивечата.³⁶

Извън кръга на атакуваните пред Конституционния съд остават и разпоредбите в Наказателния кодекс, които предвиждат отнемането на вещи, които са **предмет** на престъплението, независимо от това чия собственост са. Такава възможност е предвидена в разпоредбите на чл. 172а, ал. 6, чл. 172б, ал. 3, чл. 233, ал. 4, чл. 242а от НК, както и в редица административно-наказателни разпоредби (напр. чл. 234, ал. 4 от Закона за митниците, който предвижда в случаите на митническа измама стоките – предмет на нарушението да се отнемат в полза на държавата независимо от това чия собственост са, а ако липсват или са отчуждени да се присъжда тяхната равностойност).

Въпросните разпоредби несъмнено дават основание за намеса на държавата, накарняваща правото на частна собственост на собственика на стоките, предмет на посочените престъпления, без да е имал отношение към извършеното престъпление. Този въпрос вече е бил предмет на задълбочен анализ в наказателноправната теория, а аргументите за противоконституционност на въпросните текстове са аналогични с тези за отнемане в полза на държавата на вещи, които са послужили като средство за извършване на престъпление, в случаите когато засягат правата на трети лица.³⁷ Конституционният съд на Република България обаче не беше сезиран с искане за прогласяване на противоконституционността на цитираните разпоредби от Наказателния кодекс и това оставя отворен въпросът как ще подхождат съдилищата занапред, когато трябва да прилагат тези разпоредби.

Литература:

1. Велев, О. Мярката за сигурност като вид санкция по българското наказателно право“. в сборник „Научни четения на тема „Санкциите в правото“, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2019.
2. Вълкова, Д. Защита при отнемане на веществени доказателства по дела за контрабанда.

³⁵ Закон за митниците, ДВ, бр. 15 от 06.02.1998 г.

³⁶ Закон за лова и опазване на дивечата, ДВ, бр. 78 от 26.09.2000 г.

³⁷ По въпроса за противоконституционността на чл. 242, ал. 7 от НК виж Манов, К. Цит. съч.

3. <https://news.lex.bg/%d0%b7%d0%b0%d1%89%d0%b8%d1%82%d0%b0-%d0%bf%d1%80%d0%b8-%d0%be%d1%82%d0%bd%d0%b5%d0%bc%d0%b0%d0%bd%d0%b5-%d0%bd%d0%b0-%d0%b2%d0%b5%d1%89%d0%b5%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%b5%d0%bd%d0%b8-%d0%b4%d0%be%d0%ba/>
4. Груев, Л. Наказването за престъпление. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2021.
5. Груев, Л. Санционната система по българското наказателно право. София: Сиби, 1997.
6. Грошев, Ч. Индивидуализация на наказанието. Теория и практика. София: Сиела, 2015.
7. Долапчиев, Н. Наказателно право. Том първи. Обща част. София: БАН, 1994.
8. Илкова, Р. Отнемане в полза на държавата – материалноправни и процесуално-правни аспекти. 2008. otnemanе-v-polza-na-darzhavata_materialni-i-procesualni-aspekti_r-ilkova.doc (live.com)
9. Йорданова, Р. За предмета и средството при транспортните престъпления <https://defakto.bg/2020/06/29/%D0%B7%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%B0-%D0%B8-%D1%81%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B8-%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80/>
10. Лист, Ф. Учебник по наказателно право. Обща част. София: Книгоиздателство „Право“, 1922.
11. Лютов, К. Въпроси за освобождаването от наказателна отговорност. София: Сб. ЛСС, том 16, 1978, с. 85.
12. Манов, К. Разпоредбите на чл. 242, ал. 7 и 8 НК противоречат на Конституцията на Република България. De Jure, №1, 2015.
13. Манолова, М. Защо наказваме? Теоретично-нормативният модел за целите на наказанието в българското наказателно право. София: Монт ООД, 2021 г.
14. Маргаритова, Св. ВКС май трябва да издаде тълкувателно решение за приложението на чл. 242, ал. 8 от НК. <https://www.pravanachoveka.com/%d0%b2%d0%ba%d1%81-%d0%bc%d0%b0%d0%b9-%d1%82%d1%80%d1%8f%d0%b1%d0%b2%d0%b0-%d0%b4%d0%b0-%d0%b8%d0%b7%d0%b4%d0%b0%d0%b4%d0%b5-%d1%82%d1%8a%d0%bb%d0%ba%d1%83%d0%b2%d0%b0%d1%82%d0%b5%d0%bb%d0%bd%d0%be/6155/>
15. Маргаритова, Св. Решението Ünsped Paket Servisi SaN. Ve TiC. A.Ş. v. Bulgaria <https://www.pravanachoveka.com/%d1%80%d0%b5%d1%88%d0%b5%d0%bd%d0%b8%d0%b5%d1%82%d0%be-unspe-d-paket-servisi-san-ve-tic-a-s-v-bulgaria/3126/>
16. Ненов, И. Наказателно право на Република България. Обща част. Книга втора. ред. А. Стойнов, София: Софи-Р, 1992.
17. Попова, Ж. Право на Европейския съюз. София: Сиела. 2020.
18. Семов, А. Правна система на ЕС, София: Институт по Европейско право, 2017.
19. Стойнов, А. Наказателно право. Обща част. Второ издание. София: Сиела, 2019, с. 450.

20. Семов, А. Взаимоотношенията между националния съд и съда на ЕС. Сборник актове от Международната конференция, проведена на 10-13 септември 2009 г., София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
<https://www.eu-hub.eu/sites/default/files/1.%20%D0%92%D0%B7%D0%B0%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F%D1%82%D0%B0%20%D0%BC%D0%B5%D0%B6%D0%B4%D1%83%20%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B8%D1%8F%20%D1%81%D1%8A%D0%B4%D0%B8%D1%8F%20%D0%B8%20%D0%A1%D1%8A%D0%B4%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%95%D0%A1!!!.pdf>
21. Решение на Конституционния съд № 12 от 30 септември 2021 г. по к. д. № 10 / 2021 г.
22. Решение на Конституционния съд № 11 от 5 октомври 2010 г. по к. д. № 13 от 2010 г.
23. Решение на Конституционния съд № 8 от 30 юни 2020 г. по к. д. 14/2019.
24. Конституция на Република България,
25. Закон за акцизите ДВ, бр. 19 от 02.03.1994 г.
26. Закон за акцизите и данъчните складове, ДВ, бр. 30 от 2006 г.
27. Закон за митниците, ДВ, бр. 15 от 06.02.1998 г. (отменен)
28. Закон за лова и опазване на дивеча, ДВ, бр. 78 от 26.09.2000 г.
29. Ünsped Paket Servisi SaN. Ve TiC. A.Ş. v. Bulgaria (Application no. 3503/2008) 13 October 2015.
30. Dumagas Transport S.A. v. Bulgaria (Application no. 59271/11) 21 November 2019.
31. Microintellect OOD v. Bulgaria (no. 34129/03), 4 март 2014.
32. Trafik Oil – 1 EOOD v. Bulgaria (Application no67437/17)
33. Решение на Съда на Европейския съюз по дело C-393/19 от 14 януари 2021 г., с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от Апелативен съд Пловдив (България)
<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=236424&mode=req&pageIn dex=1&dir=&occ=first&part=1&text=&doclang=BG&cid=23493103>
34. Директива № 2014/42/ЕС на Европейския парламент и на Съвета за обезпечаване и конфискация на средства и облаги от престъпна дейност в Европейския съюз (ОВ, L 127/39 от 29 април 2014 г.)
35. Рамково решение на Съвета от 26 юни 2001 година относно прането на пари, идентифицирането, проследяването, замразяването, изземването и конфискацията на средствата и приходите от престъпна дейност *OJ L 182, 5.7.2001, EUR-Lex - 32001F0500 - EN - EUR-Lex (europa.eu)*
36. Рамково решение 2005/212/ПВР на Съвета от 24 февруари 2005 година относно конфискация на облаги, средства и имущество от престъпления *EUR-Lex - 32005F0212 - EN - EUR-Lex (europa.eu)*
37. Европейска конвенция за защита на правата на човека и основните свободи.
38. Харта на основните права на Европейския съюз. *OJ C 326, 26.10.2012. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex:12012P/TXT>*